

4.1. Кафедра ботаніки

4.1.1. Історія становлення та розвитку

В 70-річній історії становлення та розвитку кафедри ботаніки можна виділити чотири періоди: I-й період – створення кафедри природознавства та географії у складі природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту (1940-1950), II-й період – створення кафедри ботаніки у складі природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969), III-й період – розвиток кафедри ботаніки у складі Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1997), IV-й – університетський період розвитку кафедри ботаніки у складі Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1997-2010).

I-й період – створення кафедри природознавства та географії у складі природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту (1940-1950). Розпочався у 1940 р., коли постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 4 березня № 316 на базі Кременецького ліцею було відкрито Кременецький державний учительський інститут з природничо-географічним факультетом, у складі якого функціонувала кафедра природознавства та географії. Викладачами кафедри працювали О. І. Михайлюк – старший викладач хімії і методики викладання хімії; Т. С. Ніколаєва – викладач географії, Г. Т. Серветник – викладач геології та фізичної географії; В. Я. Франківський – старший викладач ботаніки; О. В. Білінський – викладач сільського господарства; Д. П. Чижов – старший викладач зоології. О. І. Михайлюк з 1944 по 1946 рр. виконував обов'язки завідувача кафедри та водночас займав посаду декана природничо-географічного факультету. 20 лютого 1946 р. Міністерство освіти УРСР призначило В. Я. Франківського старшим викладачем

ботаніки та виконуючим обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії

Діяльність кафедри природознавства та географії. На кафедрі природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту до приходу на цю кафедру В. Я. Франківського і призначення його виконуючим обов'язки завідувача кафедри вся увага викладачів кафедри була зосереджена на навчальному процесі. Викладачі кафедри читали різні навчальні дисципліни: хімію, ботаніку, зоологію, фізичну географію, сільське господарство. Окрім того, ніхто із викладачів не мав наукового ступеня або вченого звання, а науковою роботою ніхто із викладачів не займався. Лише В. Я. Франківський мав навички постановки наукових експериментів, якими оволодів навчаючись в аспірантурі в науково-дослідному Інституті ботаніки в м. Києві. Однак аспірантури він не закінчив, оскільки згодом її закрили. Відтак він вступив до аспірантури Всесоюзного інституту захисту рослин у м. Ленінграді. Окрім того, В. Я. Франківський працював молодшим науковим співробітником науково-дослідного інституту плодово-ягідного господарства в м. Києві та старшим науковим співробітником Всесоюзного інституту захисту рослин у м. Ленінграді. Це і обумовило його фахову наукову підготовку. Він працював над темою дисертації “Вплив температури та вологості на тривалість інкубаційного періоду парші яблуні” на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук, але з невідомих причин дисертацію не завершив. З його призначенням на кафедрі розпочалися наукові дослідження викладачів кафедри за загальною темою “Екологічне обґрунтування прогнозу парші яблуні з метою розробки способів обприскування”, науковим керівником якої був сам В. Я. Франківський. За результатами наукових досліджень В. Я. Франківський опублікував 7 наукових статей.

II-й період – створення та розвиток кафедри ботаніки у складі природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969).

5 лютого 1950 р. Міністерство освіти УРСР наказом від 9 лютого 1950 р. № 88/К призначило Миколу Лаврентійовича Бригінця на посаду директора Кременецького державного учительського інституту та завідувача кафедри природознавства та географії. 4 серпня 1950 р. Постановою Ради Міністрів УРСР Кременецький державний учительський інститут реорганізовано у Кременецький державний педагогічний інститут.

Отже, кафедру ботаніки було організовано в Кременецькому державному педагогічному інституті у серпні 1950 р. на базі кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту після його реорганізації у педагогічний.

Станом на 01.09.1950 р. на кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту працювали кандидат сільськогосподарських наук, доцент М. Л. Бригінець; кандидати наук Ф. К. Ревва, С. А. Сегеда; старші викладачі Т. С. Ніколаєва, В. Я. Франківський, Д. П. Чижов; викладач І. І. Харкевич; асистенти О. В. Бережний, Д. М. Ступак, З. О. Комар. Старших викладачів Т. С. Ніколаєву, В. Я. Франківського, Д. П. Чижова і викладача І. І. Харкевич на кафедру ботаніки було зараховано з кафедри природознавства та географії після реорганізації учительського інституту в педагогічний. З 1953 р., після закінчення біологічного факультету Львівського державного університету, асистентом, а відтак старшим викладачем і доцентом кафедри ботаніки працювала В. О. Шиманська. З вересня 1955 р. асистентом кафедри ботаніки було зараховано Б. В. Заверуху, який проводив лабораторні заняття з систематики рослин. У вересні 1956 р. на посаду доцента кафедри ботаніки зараховано кандидата сільськогосподарських наук, доцента Л. М. Кравченка. У

1961 р. із кафедри зоології на кафедру ботаніки переведено старшого викладача методики біології і сільськогосподарського профілю С. Ф. Кутишевського, який пропрацював на кафедрі ботаніки до 10.11.1986 р. – року виходу на пенсію. З 1967 р. асистентом кафедри ботаніки зараховано С. В. Зелінку, котрий працював асистентом факультету фізичного виховання, але у 1967 р. заочно закінчив природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту, після чого його залишено на кафедрі ботаніки. У 1967 р. на посаду старшого викладача фізіології рослин кафедри ботаніки зараховано кандидата біологічних наук К. М. Векірчика, котрий брав активну участь в розробці науково-дослідної тематики з фізіології рослин.

Окрім вищеназваних викладачів, на кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту асистентом працював І. В. Мороз, який згодом став кандидатом біологічних наук, професором, завідувачем кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Першим завідувачем кафедри ботаніки з 1950 по 1958 рр. був кандидат сільськогосподарських наук, доцент Микола Лаврентійович Бригінець, водночас він був і ректором інституту, який очолював з 1950 по 1969 рр. (Кременецький державний педагогічний інститут) та з 1969 по 1974 рр. (Тернопільський державний педагогічний інститут). Відтак завідувачами кафедри були: кандидат сільськогосподарських наук, доцент Леонтій Маркіянович Кравченко з 1958 по 1967 рр.; кандидат біологічних наук, доцент Валентина Омелянівна Шиманська з 1967 по 1969 рр.

На кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту, починаючи з 1950 р., коли кафедру ботаніки очолив кандидат сільськогосподарських наук, доцент, фізіолог рослин за фахом М. Л. Бригінець, розпочались активні наукові дослідження. Вони проводилися

за такими основними напрямками: фізіологічні дослідження щодо впливу мінерального живлення на ріст і розвиток рослин та впливу елементів мінерального живлення і регуляторів росту рослин на фізіолого-біохімічні процеси; флористично-систематичні дослідження, що охоплювали вивчення флори і рослинності Кременецьких гір, Полісся та Поділля; дослідження історії ботанічної науки Кременеччини, створення Кременецького ботанічного саду та внеску в ботанічну науку відомих ботаніків, які працювали в Кременецькому ліцеї, зокрема Віллібальда Бессера, Антонія Анджейовського та ін. До дослідження фізіологічних аспектів рослинних організмів залучено кандидатів наук Ф. К. Ревву, та С. А. Сегеду, а згодом І. В. Мороза, а з 1967 р. кандидата біологічних наук, фізіолога рослин за фахом К. М. Векірчика. Флористичними та систематичними дослідженнями плідно займалися В. О. Шиманська, Б. В. Заверуха, а з 1967 р. до цих досліджень залучено асистента кафедри ботаніки С. В. Зелінку. Окрім того, В. О. Шиманська свою увагу більше акцентувала на дослідженні лікарських рослин. Зібравши та опрацювавши великий фактичний матеріал щодо поширення та запасів лікарських рослин, у 1967 р. вона захистила кандидатську дисертацію. Історичними аспектами розвитку ботанічної науки Кременеччини займалися М. Л. Бригінець і Б. В. Заверуха, які з цієї тематики опублікували ряд наукових статей. Наукові інтереси кандидата сільськогосподарських наук, доцента Л. М. Кравченка були пов'язані з формоутворенням нових сортів яблуні.

Отже, в період з 1950 по 1969 рр. на кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту проводилися наукові дослідження за індивідуальними темами, спрямованими на виконання кандидатських дисертацій, оскільки на кафедрі, на факультеті та й в інституті було дуже мало викладачів з науковими ступенями та вченими званнями.

III-й період – розвиток кафедри ботаніки у складі Тернопільського державного педагогічного інституту

(1969-1997). Цей період розпочався з перебазування у 1969 р. Кременецького державного педагогічного інституту в м. Тернопіль, який одержав нову назву – Тернопільський державний педагогічний інститут.

Перебазування Кременецького державного педагогічного інституту в 1969 р. в м. Тернопіль – це новий етап його навчальної та наукової діяльності, а також кількісного і якісного зростання професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу. Водночас кафедра ботаніки, як і інші кафедри природничого факультету, при перебазуванні в м. Тернопіль на перших порах свого існування дещо втратила порівняно з попереднім періодом розвитку. Передусім це втрата належної навчально-матеріальної бази (агробіостанція, плодовий сад, оранжереї тощо) та Кременецького ботанічного саду з його 160-річною історією, багатовіковими деревними рослинами, оранжереєю, рослинами закритого ґрунту. В м. Тернополі довелося заново створювати агробиостанцію (нині агробиолабораторія), оранжереї, які сьогодні підпорядковані кафедрі теорії та методики навчання природничих дисциплін, гербарій, науково-дослідні лабораторії, біостанціону. Це вимагало певних коштів і часу.

Кадровий персонал кафедри ботаніки станом на 01.09.1969 р. становив 12 осіб, зокрема кандидати біологічних наук, доценти В. О. Шиманська, К. М. Векірчик, кандидати сільськогосподарських наук, доценти М. Л. Бригінець, А. Д. Синільник, старші викладачі О. Ф. Кутишевський, П. С. Кушнірик, Б. П. Воляник, асистенти С. В. Зелінка, Я. Г. Грицюк, старші лаборанти Є. М. Лисак, О. Р. Хімейчук. З вересня 1970 р. на посаду лаборанта кафедри зараховано В. З. Куранта. З жовтня 1970 р. на посаду асистента кафедри ботаніки обрано І. М. Бутницького, який у 1975 р. у Чернівецькому університеті захистив кандидатську дисертацію, а в 1978 р. його затверджено у званні доцента. З серпня 1971 р. за конкурсом на посаду викладача кафедри

обрано кандидата біологічних наук М. М. Барну. Завідувачем кафедри ботаніки була кандидат біологічних наук, доцент Валентина Омелянівна Шиманська з 1969 по 1977 рр. та з 1981 по 1988 рр.

Найголовнішим у діяльності керівництва інституту, факультету та кафедри ботаніки, як, мабуть, і інших кафедр, залишалось питання якісного добору та формування професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу. Зростання кафедри ботаніки залежало, передусім, від вмiлого і цілеспрямованого добору та підготовки професорсько-викладацького персоналу. Належне необхідно віддати ректору Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1974) доценту М. Л. Бригінцю та завідувачу кафедри ботаніки доценту В. О. Шиманській, які ще в Кременецькому державному педагогічному інституті, починаючи з 1967 р., шляхом конкурсного добору почали формувати професорсько-викладацький персонал кафедри ботаніки і на час переїзду в м. Тернопіль на кафедрі працювали високопрофесійні викладачі з науковими ступенями та вченими званнями доценти М. Л. Бригiнець, В. О. Шиманська, К. М. Векiрчик та iн.

Водночас, починаючи з 1990 р., на кафедрі ботаніки проводилася певна організаційна робота щодо підготовки кандидатських дисертацій співробітниками кафедри, які навчалися в заочній аспірантурі. Так, у 1993 р. С. В. Пида закінчила заочну аспірантуру при Центральному ботанічному саду імені М. М. Гришка АН України, у 1994 р. захистила кандидатську, а в 2007 р. – докторську дисертацію.

Завідувач гербарієм кафедри ботаніки Н. В. Мшанецька, закінчивши заочну аспірантуру на кафедрі ботаніки Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, у 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради при Центральному ботанічному саду імені М. М. Гришка АН України захистила кандидатську дисертацію. Тепер доцент Н. В. Мшанецька працює у Великій Британії. Завідувач

гербарієм кафедри ботаніки М. І. Шанайда, закінчивши заочну аспірантуру на кафедрі ботаніки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, у 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.14 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка захистила дисертацію на тему: “Репродуктивна біологія видів роду *Salix* L. у зв’язку із зміною статі особин (в умовах Західного Поділля)” на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук зі спеціальності 03.00.05 – ботаніка. Нині М. І. Шанайда працює на посаді доцента кафедри фармакогнозії та медичної ботаніки Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. Науковим керівником обох кандидатських дисертацій був професор М. М. Барна.

Отже, цілеспрямована робота щодо добору та підготовки молоді зміни науковців кафедри ботаніки дала позитивні результати. З 1977 по 1981 рр. завідувачем кафедри ботаніки був доктор біологічних наук, професор Теофан Корнійович Зеленчук; з 1988 по 2002 рр. – кандидат біологічних наук, доцент Іван Миколайович Бутницький.

IV-й – університетський період розвитку кафедри ботаніки, характеризується тим, що з набуттям статусу університету (1997), а згодом національного (2004), колектив кафедри ботаніки – одного зі структурних підрозділів університету, починаючи з 1997 р. плідно працює над удосконаленням організації та змісту навчального процесу. Так, професором кафедри К. М. Векірчиком випущено підручники і навчальні посібники, професор М. М. Барна одноосiбно та у співавторствi опублiкував 28 навчальних посiбникiв (18 з грифом МОН України), доцент О. Б. Конончук є автором навчального посiбника з курсу “Основи сiльського господарства” та програми навчальної дисциплiни “Бiологiчні основи сiльського господарства” (за вимогами кредитно-модульної системи), професор С. В. Пида

у співавторстві опублікувала словник біологічних термінів і понять у курсі “Біологія” (VI клас) та ін.

Студентам хіміко-біологічного, географічного факультетів та інституту мистецтв викладачі кафедри читають такі навчальні дисципліни:

- ботаніка (анатомія і морфологія рослин);
- ботаніка (систематика рослин);
- ботаніка і фізіологія рослин;
- наукові основи сільського господарства;
- фізіологія рослин з основами мікробіології;
- декоративна дендрологія.

Станом на 1.09.2009 р. кадровий персонал кафедри ботаніки становив 11 штатних одиниць, з них 2 доктори наук, професори: М. М. Барна, С. В. Пида; 1 кандидат біологічних наук, професор К. М. Векірчик; 2 кандидати наук, доценти: І. М. Бутницький, О. Б. Конончук; 2 асистенти: Н. В. Герц, Р. Л. Яворівський; завідувач навчальною лабораторією морфології та систематики рослин – гербарієм Н. В. Москалюк; старші лаборанти: Г. В. Бобко, І. Б. Прокопів (Л. І. Веселовська з 2008), М. Я. Кравець (О. Б. Тарасюк з 2009). Завідувачем кафедри ботаніки з 2002 р. донині є доктор біологічних наук, професор, академік АН ВШ України, заслужений діяч науки і техніки України Микола Миколайович Барна.

4.1.2. Професорсько-викладацький персонал

На кафедрі природознавства і географії Кременецького державного учительського інституту працювали О. І. Михайлюк, П. В. Серветник, Д. П. Чижов, які окрім того очолювали природничо-географічний факультет (див. розділи 1, 2). Окрім згаданих викладачів на кафедрі також працювали:

Ніколаєва Таїсія Степанівна – викладач географії кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту (1944-1950), старший викладач кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1951).

Народилася в 1904 році на станції Куріянськ-Вузлова Харківської області. У 1937 р. закінчила кафедру фізичної географії географічного факультету Харківського державного університету та аспірантуру при ньому в 1940 р. У Кременецькому державному учительському інституті працювала з вересня 1944 р., з 1950 по 1951 рр. обіймала посаду старшого викладача кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту.

Франківський Віталій Якович – старший викладач ботаніки, виконуючий обов’язки завідувача кафедри природознавства та географії.

Народився 15 лютого 1899 року в с. Ріпки Ізяславського повіту Волинської губернії (нині Ізяславський район Хмельницької області). У 1929 р. закінчив природничий факультет Київського інституту народної освіти. У 1932-1934 рр. – аспірант науково-дослідного інституту ботаніки в м. Києві. З січня 1935 р. працював молодшим науковим співробітником науково-дослідного інституту плодово-ягідного господарства в м. Києві, оскільки аспірантуру було закрито. 1 січня 1936 р. вступив до аспірантури Всесоюзного інституту захисту рослин у м. Ленінграді. З 1938 р. працював старшим науковим співробітником цього ж інституту. 20.02.1946 р. Міністерством освіти України призначений старшим викладачем ботаніки та виконуючим обов’язки завідувача кафедри природознавства та географії.

Білінський Олександр Васильович – викладач сільського господарства кафедри природознавства та географії.

Народився 11 лютого 1898 року в с. Піски Бершадського району Вінницької області. В 1922 р. закінчив факультет спеціальних сільськогосподарських культур Одеського

вищого сільськогосподарського інституту, а в 1935 р. закінчив агропедагогічний факультет Ленінградського сільськогосподарського інституту. В 1944-1945 н. р. на правах доцента кафедри природознавства читав лекції для студентів 3 і 4 курсів агрономічного факультету Ставропольського сільськогосподарського інституту, в якому пропрацював до 15 травня 1948 р. З червня 1948 р. працював викладачем сільського господарства кафедри природознавства та географії Кременецького державного вчительського інституту.

4.1.3. Професорсько-викладацький персонал кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту

Склад кафедри ботаніки станом на 01.09.1950 р. та подальший добір викладацького персоналу наведено в II-му періоді – створення та розвиток кафедри ботаніки у складі природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969). Тому в цьому розділі подаємо лише короткі біографічні відомості професорсько-викладацького персоналу.

Бригінець Микола Лаврентійович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувач кафедри, ректор Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969) і Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1974).

Народився 26 липня 1904 року в м. Кривий Ріг. У 1917 р. закінчив Херсонський інститут соціального виховання. З 1932 по 1935 рр. Микола Бригінець – аспірант Харківського інституту рослинництва за спеціальністю “Фізіологія рослин”. Після закінчення аспірантури працює на посаді старшого наукового співробітника Дніпропетровського зернового інституту. В 1937 р. він захищає дисертацію на

здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук. З 1938 по 1941 рр. працює завідувачем кафедри ботаніки Херсонського педінституту. У 1940 р. його затверджують у вченому званні доцента. З 1944 по 1950 рр. працює завідувачем кафедри ботаніки Херсонського педагогічного інституту.

5 лютого 1950 р. Міністерство освіти УРСР наказом від 9 лютого 1950 р. № 88/К призначило Миколу Лаврентійовича Бригінца на посаду директора Кременецького державного учительського інституту та завідувача кафедри природознавства та географії. На посаді ректора Кременецького, а згодом Тернопільського державного педагогічного інституту М. Л. Бригінець пропрацював 25 років.

Успішно виконуючи досить різнопланові обов’язки ректора інституту (1950-1974) та завідувача кафедри ботаніки (1950-1958), Микола Лаврентійович плідно займався науково-дослідною роботою. Він опублікував понад 50 наукових і науково-методичних праць.

За успішну працю на ниві народної освіти Указом Президії Верховної Ради УРСР Миколі Лаврентійовичу Бригінцю присвоєно почесне звання заслуженого працівника вищої школи УРСР. Його також нагороджено трьома орденами, чотирма медалями, почесними грамотами та іншими урядовими відзнаками. У вересні 1974 р. Микола Лаврентійович за власним бажанням звільнений із посади ректора, але продовжував працювати на посаді доцента кафедри ботаніки до 1981 р.

Харкевич Ірина Іванівна – викладач.

Народилася в 1924 року в м. Полтаві. У 1949 р. закінчила факультет агрохімії та ґрунтознавства Московської сільськогосподарської академії імені К. А. Тімірязєва. З 1949 по 1950 рр. працювала викладачем Дубнівського сільськогосподарського технікуму, з 1950 по 1951 рр. – викладач Кременецької 3-річної агрономічної школи. З 1

вересня 1951 р. – викладач сільського господарства кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. На кафедрі ботаніки викладала основи сільського господарства з 1951 по січень 1953 рр.

Кутишевський Сергій Федорович – старший викладач кафедри зоології (1953-1961), кафедри ботаніки (1961-1986), декан природничого факультету (1954-1961; 1965-1966; 1967-1969) Кременецького державного педагогічного інституту (див. розділ 2.2).

Заверуха

Володимирович Борис – асистент, викладач кафедри ботаніки (1955-1963), згодом доктор біологічних наук, професор, видатний український вчений-ботанік, флорист і систематик рослин.

Народився 5 березня 1927 року в м. Острозі на Рівненщині. У 1955 р. закінчив природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту. Після закінчення інституту його зараховано на посаду асистента кафедри ботаніки.

1959 р. Борис Володимирович брав участь у науковій експедиції Інституту ботаніки АН УРСР під керівництвом професора Михайла Васильовича Клокова, який запропонував Борису Заверусі тему кандидатської дисертації з вивчення флори і рослинності Кременецьких гір. Б. В. Заверуха активно розпочав роботу з вивчення флори Кременеччини. Він здійснює критичний перегляд флори Кременецьких гір і описує чотири нові види рослин: *Betula klokovii* Zaverucha, *Myosotis ludmilae* Zaverucha, *Symphytum besseri* Zaverucha, *Thymus muscosus* Zaverucha. Для темнокорого виду берези, яка мала незаконну в номенклатурному плані назву *Betula obscura* A.Kotula, встановлює нову назву *Betula kotula* Zaverucha. Спільно з М. В. Клоковим описав чотири нових види

підмаренника: *Galium altenuatum* Klok. et Zaverucha, *G. Congestum* Klok. et Zaverucha, *G. Macilentum* Klok. et Zaverucha, *G. Subnemorale* Klok. et Zaverucha.

У 1963 р. Б. В. Заверуха залишає педагогічну роботу в Кременецькому державному педагогічному інституті й переходить на посаду лаборанта відділу флори вищих рослин Інституту ботаніки АН УРСР. У 1965 р. захищає дисертацію на тему: “Флора і рослинність Кременецьких гір” на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю “Ботаніка”.

Б. В. Заверуха пройшов плідний науковий шлях від лаборанта до завідувача відділу вищих рослин Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України. 1985 р. захистив дисертацію на тему “Флора Волино-Поділля, її аналіз і генезис” на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук за спеціальністю “Ботаніка”. Досягнувши високих здобутків у науці, Б. В. Заверуха брав безпосередню участь у створенні експозиції Ботанічного музею АН України й тривалий час працював його завідувачем. Він був учасником дослідницьких експедицій на Далекий Схід, Курильські острови, Полярний Урал, гори і пустелі Середньої Азії, Кавказу, а також експедицій АН України у тропічні країни Старого світу на кораблі “Академік Вернадський”.

Б. В. Заверуха був пристрасним популяризатором біологічної науки, ідеї охорони природи. Коло наукових інтересів Бориса Володимировича складали систематика та еволюція судинних рослин, флористика, фітогеографія, етноботаніка, ботанічне ресурсознавство, історія і раціональне природокористування, історія ботанічної науки. З усіх цих галузей знань мав наукові публікації у вигляді статей, науково-популярних книг, монографій. Науковий доробок Б. В. Заверухи нараховує понад 200 праць.

Шиманська Валентина Омелянівна – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри (1967-1977; 1981-1988).

Народилася 10 вересня 1923 року у м. Дубно Рівненської області. У 1953 р. закінчила біологічний факультет Львівського університету. З 1953 р. після закінчення біологічного факультету університету працювала асистентом, старшим викладачем, доцентом кафедри ботаніки Кременецького педагогічного інституту та завідувачем кафедри ботаніки

Кременецького та Тернопільського педагогічного інститутів з 1967 по 1977 рр. і з 1981 по 1988 рр.

29 листопада 1967 р. захистила дисертацію на тему: “Лікарські рослини народної медицини північно-західних областей Української РСР” на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук. У 1969 р. у зв’язку з перебудуванням Кременецького державного педагогічного інституту в м. Тернопіль, у складі колективу інституту переїжджає в м. Тернопіль і продовжує очолювати кафедру ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту. На природничому та хіміко-біологічному факультеті інституту та університету пропрацювала 49 років, є автором понад 100 наукових праць.

Кравченко Леонтій

Маркіянович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувач кафедри ботаніки (1958-1967).

Народився 21 січня 1900 року в с. Котляринівці Кіровоградського району Кіровоградської області. У 1931 р. заочно закінчив Інститут соціального виховання, одержавши кваліфікацію викладача

агробіологічних дисциплін в технікумах. У вересні 1944 р.

його відкликано наркомом освіти України в Уманський учительський інститут, в якому пропрацював до вересня 1946 р. У 1947 р. в Київському сільськогосподарському інституті захистив дисертацію на тему: “Ментор як метод формоутворення нових сортів яблуні” на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук. У 1949 р. йому присвоєно вчене звання доцента. З вересня 1956 р. працював доцентом, а з лютого 1958 р. завідувачем кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. Автор понад 20 наукових праць.

Вадзюк (Щадлюк) Наталія Василівна – асистент.

Народилася 11 квітня 1932 року у м. Кременці. В 1950 р. закінчила середню школу №1 і вступила на природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту, який закінчила у 1955 р. з відзнакою і присвоєнням кваліфікації вчитель біології та хімії. Після закінчення інституту працювала вчителем біології

в Новосільській середній школі Тернопільської області. З 1959 по 1962 рр. працювала в Кременецькому державному педагогічному інституті, з 08.1959 р. по 03.1961 р. – завідувач педагогічною практикою інституту, з 03.1961 р. по 10.1962 р. – асистент кафедри ботаніки.

У 1962-1965 рр. навчалася в аспірантурі на кафедрі педагогіки Київського педагогічного інституту імені М. Горького, яку закінчила в 1966 р. Після закінчення аспірантури працювала методистом на станції юних натуралістів (нині Національний еколого-натуралістичний центр) і вчителем біології в середній школі №144 м. Києва.

З 1968 по 1982 рр. працювала викладачем і старшим викладачем кафедри ботаніки, а з 1982 р. старшим викладачем і в. о. доцента кафедри методики викладання природничо-

географічних дисциплін і охорони природи Київського державного педагогічного університету (нині Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Читала курс методики біології та охорони природи на відділенні “Географія та біологія”.

У 1978 р. була ініціатором створення єдиного в Україні шкільного університету “Рідна природа” на базі природничо-географічного факультету і міського будинку природи. Вона є незмінним проректором шкільного університету і донині.

З 1996 по 2002 рр. читає курс методики біології в Національному університеті “Києво-Могилянська академія”.

Автор понад 50 наукових і науково-методичних праць, зокрема 5 навчальних посібників та 2 методичних рекомендацій з грифом МОН України для студентів, учнів та вчителів біології.

Кушнірик Петро Степанович – старший викладач.

Народився 19 травня 1927 року в с. Гермаківці Борщівського району Тернопільської області. З 1946 по 1948 рр. навчався в Чернівецькому вчительському інституті, після закінчення якого був направлений на роботу в с. Глибівку Богородчанського району Станіславської (нині Івано-Франківської) області, де працював вчителем біології, а відтак директором цієї школи до 1952 р.

З вересня 1952 р. по 1954 р. навчався в Кременецькому державному педагогічному інституті, після закінчення якого працював вчителем біології і хімії Чортківської СШ № 1. З вересня 1962 р. працював асистентом кафедри ботаніки. З вересня 1982 р. працював асистентом кафедри основ сільськогосподарського виробництва і методики викладання природничих дисциплін, а відтак старшим викладачем кафедри ботаніки. В Тернопільському державному

педагогічному інституті пропрацював 28 років. Автор близько 30 наукових праць з методики викладання біології.

Грицюк Ярослав Григорович – асистент.

Народився 12 червня 1937 року в м. Кременці Тернопільської області. З 1956 по 1958 рр. служив у лавах Радянської Армії. У 1959 р. вступив на природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту, який закінчив у 1964 р., здобувши кваліфікацію вчителя біології, хімії та основ сільськогосподарського виробництва. Після закінчення інституту працював в Новодобрянській СШ на посаді завуча школи. З 1965 р. працював старшим лаборантом Кременецького державного педагогічного інституту. З березня 1967 р. по липень 1969 р. – асистент кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. З вересня 1969 р. по липень 1984 р. працював асистентом кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту. Автор близько 20 наукових праць.

Мороз Іван Васильович – асистент, а згодом кандидат біологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Народився 10 січня 1939 року в с. Лисинці Старокостянтинівського району Хмельницької області.

З 1957 р., працював вчителем біології і трудового навчання в Пеньківській та Ленківській загальноосвітніх школах Хмельницької області. З 1961 по 1964 рр. очолював педагогічний колектив Залавівської

восьмирічної загальноосвітньої школи Сарненського району Рівненської області. З 1965 р. працював учителем біології та інспектором шкіл Ізяславського району Хмельницької області.

У 1966 р. закінчив Київський університет імені Т. Г. Шевченка за спеціальністю “Біолог-фізіолог і біохімік рослин. Учитель біології та хімії”. З 1967 по 1969 рр. працював асистентом кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. З 1970 по 1973 рр. навчався в аспірантурі Інституту ботаніки АН УРСР і захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю “Фізіологія рослин”.

З 1994 по 2009 рр. – завідувач кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін інституту природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Нині І. В. Мороз – професор цієї ж кафедри.

Наукова діяльність І. В. Мороза – це дослідження зміни парадигми підготовки вчителів для загальноосвітньої школи, удосконалення системи набуття студентами професійних компетенцій та забезпечення єдності теорії і практики в системі підготовки, а також у вирішенні проблем модернізації національної системи вищої освіти у контексті Лісабонської стратегії ЄС.

Нагороджений медалями “Ветеран праці”, “А. С. Макаренка”, нагрудним значком “Відмінник народної освіти України”, знаками “Петра Могили”, “К. Д. Ушинського”. За вагомі досягнення у трудовій діяльності, багаторічну сумлінну працю Указом Президента України присвоєно почесне звання “Заслужений працівник освіти України”.

Автор понад 150 наукових і навчально-методичних праць. За його редакцією підготовлено і видано перший в Україні навчальний посібник “Загальна методика навчання біології” (2006) з грифом МОН України.

Синільнік Андрій Дмитрович — кандидат сільськогосподарських наук, доцент.

Народився 11 грудня 1927 року в с. Згурівка Яготинського району Київської області в селянській родині. У 1947 р. закінчив середню школу і поступив на перший курс агрономічного факультету Київського сільськогосподарського інституту, який закінчив у 1952 р. З травня по грудень

1952 р. працював агрономом-ентомологом, а до листопада 1954 р. — головним агрономом МТС Чернелицького (тепер Городеньківського) району Івано-Франківської області. З листопада 1954 р. по серпень 1959 р. викладач рослинництва Гальнівського сільськогосподарського технікуму Черкаської області. З вересня 1959 р. викладач землеробства Млинівського сільськогосподарського технікуму Рівненської області. З березня 1967 р. працював старшим викладачем кафедри основ сільськогосподарського виробництва Кременецького педагогічного інституту, а з вересня 1968 р. по липень 1976 р. на посаді доцента цієї ж кафедри. З липня 1976 р. по червень 1982 р. доцент кафедри сільськогосподарського виробництва і методики викладання природничих дисциплін. З липня 1976 по червень 1982 рр. доцентом кафедри ботаніки. З червня 1982 р. по жовтень 1987 р. доцент кафедри основ сільськогосподарського виробництва і методики викладання природничих дисциплін. З жовтня 1987 р. до липня 1999 р. доцент кафедри ботаніки. Нагороджений медаллю “Ветеран праці” (1986 р.).

Автор понад 50 наукових праць.

Векірчик Кузьма Миколайович – кандидат біологічних наук, професор.

Народився 15 вересня 1929 року у с. Задубрівці Снятинського району Івано-Франківської області. У 1957 р.

закінчив з відзнакою біологічний факультет Чернівецького державного університету. Після закінчення університету два роки працював учителем біології та хімії в середній школі с. Зелена Кельменецького району Чернівецької області. У 1959 р. вступив до аспірантури кафедри фізіології рослин та мікробіології Чернівецького державного університету, після закінчення якої у 1962 р. був

направлений на посаду викладача кафедри ботаніки Уманського державного педагогічного інституту імені Павла Тичини.

Кандидатську дисертацію на тему “Влияние внекорневой подкормки микроэлементами на физиолого-биохимические процессы, рост, развитие и урожай капусты” захистив у 1965 р. у Львівському державному університеті. У тому ж році обійняв посаду виконувача обов'язків доцента кафедри агробіології загальнонаукового факультету Івано-Франківського педагогічного інституту імені Василя Стефаника. У 1967 р. його призначено на посаду доцента кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. У 1988 р. К. М. Векірчику присвоєно вчене звання професора кафедри ботаніки.

Професор К. М. Векірчик упродовж багатьох років досліджував вплив елементів мінерального живлення і регуляторів росту рослин на фізіолого-біохімічні процеси, симбіотичну азотфіксацію та продуктивність квасолі звичайної і сої культурної в ґрунтово-кліматичних умовах Тернопільщини. Він автор і співавтор понад 350 праць, зокрема підручників, навчальних посібників, лабораторних практикумів з фізіології рослин, мікробіології з основами вірусології.

Зелінка Степан Васильович – старший викладач.

Народився 21 січня 1940 року в с. Нижня Яблунка Турківського району Львівської області. Після закінчення у 1953 р. Нижньоаблунської семирічної школи вступив до Бориславського педагогічного училища, яке закінчив 1957 р., отримавши диплом з відзнакою. У цьому ж році вступив на факультет фізичного виховання Дрогобицького педагогічного інституту, а з 1959 р., у зв'язку з переведенням факультету в Кременецький державний педагогічний інститут, навчався на факультеті фізичного виховання, який з відзнакою закінчив у 1961 р., а з 01.07.1961 р. Степана Зелінку призначено на посаду асистента кафедри теорії і методики фізичного виховання. Працюючи викладачем фізвиховання, він захопився ботанікою і за порадою ректора інституту доцента М. Л. Бригінця у 1962 р. вступив на заочну форму навчання природничого факультету. Після закінчення природничого факультету у травні 1967 р. С. В. Зелінку призначено асистентом кафедри ботаніки, а згодом переведено на посаду старшого викладача цієї ж кафедри. Його наукова робота завжди була пов'язана з науковою тематикою кафедри. Брав участь у численних експедиційних дослідженнях флори України. З вересня 1969 р. працював на кафедрі ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту, а згодом університету імені Володимира Гнатюка. У квітні 1974 р. вступає в річну аспірантуру відділу охорони природних екосистем Львівського відділення Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного АН України. Його керівником був відомий природодослідник, флорист і геоботанік, доктор біологічних наук, професор С. М. Стойко. За 35 років своєї наукової і педагогічної діяльності на кафедрі ботаніки Степан Зелінка

став відомим флористом, систематиком рослин, досвідченим педагогом, є автором близько 100 наукових праць.

Воляник Богдан Петрович – старший викладач.

Народився 13 травня 1932 року в с. Токи Підволочиського району Тернопільської області. У 1949 р. вступив на природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту, який закінчив у 1954 р. з відзнакою. Після закінчення інституту його направлено на роботу у Великоходачківську середню школу

Козівського району на посаду вчителя біології і хімії. З вересня 1969 р. по 1982 р. – асистент, з 1982 р. – старший викладач кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту. З червня 1982 р. по жовтень 1987 р. – старший викладач кафедри основ сільськогосподарського виробництва і методики викладання природничих дисциплін. З жовтня 1987 р. по вересень 1990 р. – старший викладач кафедри зоології. З вересня 1990 р. – старший викладач кафедри методики викладання природничих дисциплін. З 1971 р. працював над темою кандидатської дисертації “Серцеві глікозидоносні рослини Малого Полісся”. Однак

дослідження за темою дисертації не завершив. З червня 1984 р. по вересень 1994 р. – заступник декана природничого факультету. Є автором близько 25 наукових праць.

Бутницький Іван Миколайович – кандидат біологічних наук, доцент.

Народився 9 вересня 1935 року в с. Вікно Городенківського району Івано-Франківської області. З 1952 по 1957 рр. навчався на біологічному

факультеті за спеціальністю “Біолог-фізіолог рослин” Чернівецького державного університету. Після закінчення університету три роки (1957-1960) вчителював на Волині. У 1960 р. був зарахований лекційним асистентом кафедри фізіології рослин університету. З цього часу почав наукові дослідження під керівництвом доктора біологічних наук, професора Г. Х. Молотковського. У вересні 1964 р. зараховано на посаду викладача фізіології рослин та ботаніки Івано-Франківського державного педагогічного інституту. Протягом 1968-1970 рр. завідував кафедрою агробіології. З 1970 р. працює асистентом, старшим викладачем та доцентом Тернопільського державного педагогічного інституту. У 1975 р. на вченій раді Чернівецького університету захистив кандидатську дисертацію, а в 1978 р. затверджений у званні доцента.

У Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка І. М. Бутницький обіймав посади проректора з навчальної роботи (1979-1982) та ректора інституту (1982-1984), а з 1988 по 2002 рр. завідував кафедрою ботаніки. Нині працює доцентом цієї кафедри. Наукові інтереси І. М. Бутницького пов'язані з вивченням симбіотичної фіксації молекулярного азоту бобовими сільськогосподарськими культурами. Його дослідження спрямовані на пошук методів посилення фіксації азоту рослинами та підвищення їх продуктивності. Наукова робота координується відділом азотфіксації Інституту фізіології рослин і генетики НАН України. Автор близько 120 наукових праць, зокрема двох патентів на винаходи.

Нагороджений медаллю “Ветеран праці” (1987), значком “Відмінник народної освіти УРСР” (1982), та двома Грамотами МО УРСР (1958 і 1990). Обирався депутатом Тернопільської міської ради народних депутатів.

Барна Микола Миколайович – доктор біологічних наук, професор, академік АН ВШ України, заслужений діяч

науки і техніки України, завідувач кафедри (з 2002 донині) (див. розділ 2.5).

Зеленчук Теофан Корнійович – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки (1977-1982).

Народився 10 жовтня 1918 року в с. Берестечко Млинівського району Рівненської області. Батько Корній Макарович і мати Галина Никифорівна працювали в селі Берестечко, займаючись сільськогосподарським виробництвом. З 1939 по 1942 рр. навчався на природничо-географічному факультеті Луцького вчительського інституту. З жовтня 1945 р. по липень 1947 р. навчався на природничому факультеті Львівського педагогічного інституту, після закінчення якого вступив на четвертий курс біологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка, який закінчив у 1949 р. З 1950 по 1953 рр. працював асистентом кафедри ботаніки Львівського медичного інституту. З квітня 1953 по 1961 рр. працював асистентом кафедри ботаніки Львівського зооветеринарного інституту. З 1968 по 1971 рр. працював доцентом, а відтак завідувачем кафедри кормовиробництва і механізації. У 1973 р. захистив докторську дисертацію на тему “Біологія насінного розмноження лучних рослин у фітоценозах”. З липня 1975 р. по серпень 1978 р. працював професором кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту. З серпня 1978 р. по січень 1982 р. – завідувач кафедри ботаніки. З лютого 1982 р. по 1992 р. – професор кафедри ботаніки. Автор близько 100 наукових робіт.

Шанайда Надія Дмитрівна – асистент.

Народилася 15 травня 1942 року в с. Мала Плавуча Козівського району Тернопільської області. У 1964 р. вступила на природничий факультет Кременецького

державного педагогічного інституту, а закінчила Тернопільський державний педагогічний інститут за заочною формою навчання у 1971 р. З 1966 по 1969 рр. працювала вчителем початкових класів середньої школи № 8 м. Тернополя. З березня 1971 р. працювала лаборантом, з травня 1973 р. – старшим лаборантом, а з січня 1989 р. по липень 2002 р. – асистентом кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту та Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Викладала ботаніку (анатомію і морфологію рослин) та проводила навчально-польові практики з ботаніки. З липня 2002 р. вийшла на пенсію. На кафедрі ботаніки пропрацювала 31 рік.

Автор понад 30 наукових праць.

Незнаєв Павло Дмитрович — кандидат біологічних наук, доцент.

Народився 18 квітня 1936 року в селищі Н.-Трояцьке Качкарського району Челябінської області в родині вчителів. В 1954 р. закінчив середню школу. З 1955 по 1957 рр. служив у Радянській Армії. В серпні 1957 р. поступив на факультет біології та хімії Челябінського педагогічного інституту, який закінчив у 1960 р. Після закінчення інституту був направлений на роботу вчителем біології залізнодорожної школи станції Форшачево Південно-Уральської залізної дороги.

З 1961 по 1963 рр. працював директором Хомутанінської школи Увельського району Челябінської області. З 1963 по 1966 рр. навчався в аспірантурі Свердловського педагогічного інституту. У 1967 р. на засіданні Ради з біологічних наук при

Уральському філіалі АН СРСР захистив кандидатську дисертацію на тему “Морфо-фізіологічні дослідження генеративних бруньок деревних рослин у зв’язку з зимостійкістю” на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук. У 1971 р. йому присвоєно вчене звання доцента по кафедрі “Ботаніка”. 01.02.1977 р. був обраний за конкурсом на посаду доцента кафедри ботаніки за спеціальністю “Методика викладання біології” Тернопільського державного педагогічного інституту. На цій посаді пропрацював до 02.10.1981 р.

У 1981 р. був обраний доцентом кафедри методики викладання біології Мелітопольського державного педагогічного інституту, а відтак – деканом біологічного факультету. В цей час перебуває на пенсії.

Автор близько 100 наукових і науково-методичних праць.

Пида Світлана Василівна – доктор сільськогосподарських наук, професор.

Народилася 7 липня 1959 року у с. Ішків Зборівського району Тернопільської області. У 1977 р. вступила на природничий факультет Тернопільського державного педагогічного інституту, який закінчила в 1982 р. з відзнакою.

Працює на кафедрі ботаніки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з 1982 р., займаючи посади старшого лаборанта, асистента, викладача, доцента, професора. У 1993 р. закінчила аспірантуру (заочна форма навчання) при Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка НАН України, а 26 травня 1994 р. захистила дисертацію на тему: “Алелопатичні і симбіотичні особливості люпину при різних рівнях азотного живлення” на здобуття наукового ступеня кандидата

біологічних наук зі спеціальності 03.00.12 – фізіологія рослин. 14 червня 2007 р. захистила дисертацію на тему: “Фізіологія симбіозу систем *Bradyrhizobium sp.* (*Lupinus*) – *Lupinus L.*: алелопатичний аналіз” на здобуття наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук зі спеціальності 03.00.12 – фізіологія рослин.

Досліджує біологічну фіксацію молекулярного азоту бобовими культурами, алелопатичні і біохімічні особливості видів роду Люпин та деяких квітничково-декоративних рослин, проблему хімічної взаємодії між рослинами у природних і штучних фітоценозах комплексної наукової теми “Онтогенез рослин, рослинні угруповання в природному і трансформованому середовищі: цитоембріологічні, фізіолого-біохімічні, екологічні та історичні аспекти” (№ держреєстрації-0105U000752). За результатами досліджень неодноразово виступала на міжнародних конгресах та всеукраїнських наукових конференціях, з’їздах. Член спеціалізованої вченої ради Д 74.844.02 в Уманському державному аграрному університеті. Нагороджена нагрудним знаком “Відмінник освіти України”, грамотами та подяками Міністерства освіти і науки України і Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

Автор понад 160 наукових праць.

Теребуха Іван Петрович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент.

Народився 24 квітня 1938 року в с. Вишневе Любомильського району Волинської області. В 1956 р. вступив на лісогосподарський факультет Львівського лісотехнічного інституту, який закінчив з відзнакою в 1961 р. 3 серпня 1961 р. помічник лісничого Маневицького лісгоспагу. З 1964 р. працював лісничим Любомильського лісгоспагу. З 1966 по 1969 рр. навчався в

аспірантурі відділу ерозії ґрунтів Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації (УкрНДІЛГА, м. Харків). Після закінчення аспірантури працював молодшим науковим співробітником Тернопільського опорного пункту Вінницької лісодослідної станції УкрНДІЛГА.

У 1972 р. захистив дисертацію на тему “Досвід заліснення еродованих земель північно-західної частини Волино-Подільської височини” на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук. З вересня 1979 р. працював асистентом кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту. З грудня 1982 р. по червень 1988 р. – старший викладач, з грудня 1988 р. по травень 1990 р. – доцент кафедри. Автор близько 50 наукових робіт.

Трофим'як Тетяна Богданівна

– кандидат біологічних наук, доцент. Працювала на кафедрі асистентом з липня 1987 р. по травень 1988 р., старшим викладачем – з травня 1988 р. по листопад 1992 р., доцентом – з грудня 1992 р. по серпень 1995 р. З вересня 1993 р. по вересень 1995 р. перебувала на посаді проректора з наукової роботи інституту. З вересня 1995 р. по грудень 1998 р. – докторант

біологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У 1987 р. захистила кандидатську дисертацію на тему “Дослідження закономірностей ADP-рибозилування ядерних білків в умовах променевого ураження ентероцитів слизової оболонки тонкого кишечника щурів” зі спеціальності 03.00.04 – біохімія.

Т. Б. Трофим'як – ініціатор створення та перший науковий керівник лабораторії екології та біотехнології (див.

пункт 4.4.5). Під її керівництвом виконувалися держбюджетні теми та науково-технічні проекти.

Тематика наукових досліджень: “Дослідження міграційної здатності важких металів у природних та урбанізованих екосистемах”, “Розробка прийомів культивування *in vitro* ліній арніки листяної та меліси лікарської – продуцентів фармацевтично цінних препаратів широкого спектру дії”. За час роботи в університеті опублікувала близько 100 наукових праць.

Марчишин Світлана Михайлівна – кандидат фармацевтичних наук, доцент. Працювала на кафедрі старшим викладачем з вересня 1987 р., доцентом з січня 1992 р. по березень 1996 р. Переведена на кафедру загальної біології (див. розділ 4.4).

Страшнюк (Дробик) Надія Михайлівна – кандидат біологічних наук, старший викладач. Працювала на кафедрі асистентом з липня 1989 р., старшим викладачем з листопада 1994 р. по березень 1996 р. Переведена на кафедру загальної біології (див. розділ 4.4).

Конончук Олександр Борисович – кандидат біологічних наук, доцент.

Народився 24 травня 1967 року у с. Плужному Ізяславського району Хмельницької області. У 1984 р. вступив на природничий факультет Тернопільського державного педагогічного інституту, який закінчив з відзнакою у 2001 р. після дворічної служби в армії. У тому ж році вступив до аспірантури Інституту фізіології рослин і генетики АН України, яку закінчив у 1994 р. 05.01.1995 р. в Інституті фізіології рослин і генетики АН України захистив дисертацію на тему: “Діагностика реакції генотипів пшениці на погіршення водозабезпечення і дію біологічно активних

речовин” на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук зі спеціальності 03.00.12 – фізіологія рослин. З 01.12.1994 р. працює асистентом кафедри ботаніки, з 12.09.1995 р. – старшим викладачем, а з 18.05.1998 р. і понині – доцентом кафедри ботаніки.

На кафедрі забезпечує викладання курсу “Біологічні основи сільського господарства”. Предметом наукових інтересів є дослідження впливу біологічно активних речовин на фізіолого-біохімічні показники, ріст, розвиток і продуктивність основних сільськогосподарських культур. В 2002-2010 рр. за сумісництвом директор бібліотеки університету. Автор понад 100 наукових праць.

Мшанецька Наталія Володимирівна – кандидат біологічних наук, доцент.

Народилася 1 березня 1968 року в м. Кременці Тернопільської області. У 1985 р. вступила на природничий факультет Тернопільського державного педагогічного інституту. У 1990 р. закінчила інститут і здобула кваліфікацію вчителя біології і хімії.

Працювала на кафедрі ботаніки за сумісництвом старшим лаборантом з 6.09.1990 р. по вересень 1993 р. Навчалася в аспірантурі (заочна форма навчання) на кафедрі ботаніки Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Наукові керівники дисертації доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки В. І. Чопик і кандидат біологічних наук, доцент, декан природничого факультету Тернопільського державного педагогічного інституту М. М. Барна. У 1995 р. на спеціалізованій вченій раді Центрального ботанічного саду імені М. М. Гришка захистила дисертацію на тему “Аналіз флори Малого Полісся (Україна) (з використанням комп’ютерних баз даних)”. Водночас з 1993 р. по вересень

1996 р. працювала завідувачем гербарієм, з вересня 1996 р. по червень 1999 р. – асистентом кафедри, з липня 1999 р. по березень 2006 р. – доцентом кафедри ботаніки.

На кафедрі ботаніки Тернопільського державного педагогічного університету пропрацювала 12 років. Автор близько 50 наукових праць.

Яворівський Любомир – асистент.

Народився 8 серпня 1970 року у м. Тернополі. У 1987 р. вступив на природничий факультет Тернопільського державного педагогічного інституту. У 1990 р. природничий факультет був реорганізований у хіміко-біологічний та географічний, останній закінчив з відзнакою у 1992 р., здобувши кваліфікацію вчителя географії з додатковою спеціальністю біологія. Трудову діяльність в університеті розпочав з 01.02.1992 р. на посаді старшого лаборанта кафедри ботаніки, з 2002 по 2005 рр. – завідувач гербарієм кафедри ботаніки, а з 2005 р. і понині – асистент кафедри ботаніки. У 2005 р. вступив до аспірантури Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України (науковий керівник – професор В. Г. Собко).

На кафедрі забезпечує викладання курсів “Ботаніка (систематика рослин)”, “Біологія рослин” та спецкурсу “Основи фітоценології”. Предметом наукових інтересів є дослідження флори та рослинності Західного Поділля, питань раціонального використання та збереження фітобіоти, виявлення та аналіз раритетних фітоценозів тощо. З 2006 р. – секретар Тернопільського відділення Українського ботанічного товариства. Автор понад 20 наукових та науково-методичних праць.

Герц Наталія Володимирівна – асистент.

Народилась 26 червня 1981 року у м. Чоп Закарпатської області. З 1998 по 2002 рр. навчалася на хіміко-біологічному факультеті Тернопільського державний педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. З 2002 по 2003 рр. магістрантка хіміко-біологічного факультету. З 15

листопада 2003 р. по 15 листопада 2007 р. – аспірантка заочної форми навчання кафедри ботаніки. З 2003 р. – асистент кафедри ботаніки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Наукові інтереси охоплюють широке коло репродуктивної біології квіткових рослин, зокрема: морфогенез репродуктивних структур, ембріологію, біологію цвітіння, характер запилення та запліднення видів роду *Acer* L. Автор близько 20 наукових та науково-методичних праць.

4.1.4. Навчально-допоміжний персонал

Згідно штатного розпису на кафедрі ботаніки працюють 3 старші лаборанти: Г. В. Бобко, М. Я. Кравець, Л. І. Веселовська і завідувач навчальною лабораторією морфології та систематики рослин – гербарієм Н. В. Москалюк. Вони здійснюють навчально-матеріальне забезпечення викладання навчальних дисциплін: ботаніки (анатомії та морфології рослин), ботаніки (систематики рослин), фізіології рослин, мікробіології, наукових основ сільського господарства, навчально-польових практик із названих навчальних дисциплін та спецкурсів.

4.1.5. Навчально-матеріальна та наукова база кафедри

Характерною особливістю III-го періоду розвитку кафедри ботаніки було те, що у 1977 р., тобто через 8 років

після перебазування інституту з м. Кременця в м. Тернопіль, в експлуатацію введено головний навчальний корпус інституту, куди було перебазовано природничий факультет. Кафедра ботаніки в головному корпусі одержала 5 навчальних аудиторій з препараторськими приміщеннями: лабораторія анатомії та морфології рослин з препараторською кімнатою, лабораторія систематики рослин з препараторською кімнатою, лабораторія фізіології рослин, лабораторія мікробіології з антибактеріологічним боксом, лабораторія біологічних основ сільського господарства з препараторською кімнатою, навчальна лабораторія морфології та систематики рослин – гербарій; 2 наукові лабораторії: науково-дослідна лабораторія фізіології рослин і мікробіології, науково-дослідна лабораторія цитоембріології та кабінет завідувача кафедри.

Лабораторія морфології та систематики рослин – гербарій

Гербарій (від лат. *herbarium*, від *herba* – трава) може мати подвійне значення – 1. Колекція зібраних і засушених рослин, призначена для наступної наукової обробки. 2. Установа, що зберігає колекції засушених рослин і проводить їх наукову обробку (визначення, класифікацію тощо). За словами Карла Ліннея: “Гербарій більш вагомий від усякого малюнка: малюнок можна повторити, віддрукувати, розмножити, зберегти копію, а гербарій – ні, він неповторний”. Виходячи з цього, розвитку гербарної справи приділялося велике значення на всіх етапах розвитку ботанічної науки.

Гербарна справа в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка має свою історію. Її витoki припадають на початок XIX ст., коли 1805 р. у Кременці було засновано Волинську гімназію вищих наук. Гербарій як необхідний науковий та начальний матеріал у Волинській гімназії, а пізніше в Кременецькому ліцеї створив викладач природничих дисциплін гімназії, директор ботанічного саду Віллібальд Бессер. У 1826 р. В. Бессер

опублікував польською мовою “Przepisy do ukladania zielników” – “Правила щодо складання гербаріїв”, де є 8 параграфів: § I. Фізичний опис повіту. § II. Що потрібно збирати з ботанічною метою. § III. Які зразки рослин вибирають для засушення. § IV. Як засушуються рослини. § V. Як зберігати засушені рослини? § VI. Які відомості мають бути на окремих картках до кожної рослини? § VII. Як потрібно упаковувати рослини для пересилки? § VIII. Про впорядкування громадських гербаріїв.

В. Бессер зібрав великий гербарій з флори Австрії, Галичини та інших територій і вивіз його до Києва, зайнявши у 1834 р. посаду директора Ботанічного саду та професора кафедри ботаніки новоствореного Університету святого

Володимира. Після смерті В. Бессера гербарій придбано Київським університетом в його спадкоємців за 832 руб. сріблом. У 1920 р. за участю академіка О. В. Фоміна гербарій В. Бессера передано Академії наук України, де зберігається понині в Інституті ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України і слугує вченим-ботанікам для дослідження флори та рослинності України.

В Кременецькому учительському, Кременецькому педагогічному інституті, Тернопільському державному педагогічному інституті до 1977 р. на кафедрі ботаніки не було спеціально відведеної кімнати для гербарію. Проте гербарна справа у вказаних навчальних закладах розвивалася завдяки таким викладачам, як: В. О. Шиманська, Б. В. Заверуха, С. В. Зелінка. Із введенням в експлуатацію нового головного корпусу університету для гербарію було відведено окрему кімнату (36 м²), а штатним розписом введено посаду завідувач гербарієм. Першим завідувачем гербарієм кафедри ботаніки була Н. В. Мшанецька, яка закінчила природничий факультет університету за спеціальністю біологія і хімія. На цій посаді вона пропрацювала з 1991 до 1995 рр. З 1996 по 2001 рр. – М. І. Шанайда, з 2002 по 2006 рр. – Р. Л. Яворівський, а з 2006 р. понині – Н. В. Москалюк.

Нині гербарій нараховує близько 39000 гербарних аркушів. До нього входять:

1. Науковий гербарій.
2. Навчальний гербарій.
3. Обмінний фонд.

Науковий гербарій включає такі відділи:

- фондовий, що містить близько 22000 гербарних аркушів. У цьому відділі найширше представлено рослини геоботанічних регіонів Заходу України, в т. ч. Карпат, а також гербарій рослин Криму та Нікітського ботанічного саду. Окрім того, у фондовому гербарії містяться судинні рослини з території Польщі, Болгарії, Росії, Білорусі, Естонії, Грузії, Азербайджану, Індії, Бірми, Японії.
- регіональних флор: заповідника “Медобори” (1340 екз.), Голицького заказника (783 гербарні аркуші). Гербарій регіональних флор містить багато рідкісних, ендемічних та реліктових видів рослин, з яких понад 100 видів занесено до “Червоної книги України. Рослинний світ”.

- фондових авторських колекцій (В. О. Шиманської, Б. В. Заверухи, С. В. Зелінки), що налічує 6850 гербарних аркушів;
- рідкісних видів рослин, занесених до “Червоної книги України. Рослинний світ” (288 гербарні аркуші).

Науковий гербарій налічує близько 1500 видів судинних рослин, які належать до 5 відділів і 182 родин.

Навчальний гербарій (близько 10000 гербарних аркушів) містить морфологічну та систематичну колекції, які постійно використовуються у процесі проведення лекційних і лабораторно-практичних занять.

Обмінний фонд гербарію налічує близько 700 гербарних аркушів і служить основою для обміну між гербарієм кафедри ботаніки та гербаріями Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Ужгородським національним університетом, Львівським національним університетом імені Івана Франка та іншими установами та навчальними закладами.

Для зберігання гербарного матеріалу у 1977 р. було виготовлено спеціальні металеві шафи. У гербарії укомплектовано бібліотеку довідкової літератури, необхідної для визначення та опису зібраних видів рослин. Це дає можливість студентам, магістрантам, аспірантам, викладачам та науковим співробітникам, які приїжджають для роботи в гербарії, проводити науковий пошук та вирішувати різні навчальні завдання з систематики та морфології рослин.

Нині на кафедрі ботаніки створено комп'ютерну базу даних гербарію, що містить повну інформацію про всі наявні гербарні зразки. Це дає змогу здійснювати пошук для вивчення та опрацювання наявного гербарного матеріалу. Комп'ютерна база даних містить дані про рослини, які належать до 5 відділів і 182 родин. Для зручності в користуванні в алфавітному порядку складено список рослин українською, російською та латинською мовами. Окрім того,

навпроти назви рослини наведено номер шафи і папки, що вказують на місце розташування гербарного аркуша у гербарії. В комп'ютерній базі даних наведені види та роди рослин у межах родин за філогенетичною системою А. Л. Тахтаджяна. Гербарій кафедри ботаніки входить в перелік гербаріїв Index Herbariorum, який веде Інститут ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України.

З 1.01.2010 р. гербарію надано новий статус – навчальна лабораторія морфології та систематики рослин – гербарій. Основними завданнями для розширення та змінення діяльності нового структурного підрозділу кафедри ботаніки – лабораторії морфології та систематики рослин – гербарію на найближчий період є: систематичне поповнення гербарних фондів новими видами, оновлення гербарних колекцій, зміцнення матеріально-технічної бази, розширення комп'ютерної бази даних з морфології і систематики рослин, створення електронних версій наявного гербарного матеріалу за таксономічними категоріями, розширення мережі навчальних закладів та науково-дослідних установ для здійснення обміну наявного матеріалу та його поповнення новими видами, залучення студентів і магістрантів до написання курсових, дипломних і магістерських робіт і професорсько-викладацького складу та навчально-допоміжного персоналу до написання кандидатських,

докторських дисертацій і монографій з використанням наукової, навчальної і матеріальної бази та комп'ютерної бази даних гербарного матеріалу з морфології і систематики рослин.

Москалюк Наталія Володимирівна – завідувач навчальної лабораторії морфології та систематики рослин – гербарій.

Народилася 12 жовтня 1980 року в м. Тернопіль. В 1997 р. закінчила

Тернопільську ЗОШ І-ІІІ ст. № 9. У 1997 р. вступила на хіміко-біологічний факультет Тернопільського державного педагогічного інституту імені Володимира Гнатюка, який закінчила у 2002 р. З 2002 по 2007 рр. працювала старшим лаборантом кафедри ботаніки Тернопільського національного педагогічного університету, а з 2007 р. – завідувачем гербарієм цієї ж кафедри. У зв'язку з реорганізацією гербарію кафедри ботаніки в навчальну лабораторію морфології та систематики рослин – гербарій з 01.10.2010 р. донині працює на посаді завідувача навчальної лабораторії морфології та систематики рослин – гербарію. Автор 12 наукових праць.